

‘Je moet niet voor ecopolitie willen spelen’

Robbert van Heuven Duurzaamheid en podiumkunsten: het is nog geen voor de hand liggende combinatie. Als het ligt aan Femke Bouwer van de Rotterdamse stichting Achter de wolken, en Femke Eerland, directeur van Noorderzon, komt daar heel snel verandering in. ‘Het begint met het veranderen van je bedrijfscultuur.’

De podiumkunsten zijn een vervuulende bedrijfstak. Niet zo erg als steenkolen-centrales, uiteraard, maar bedenk eens hoeveel acteurs en decors er, met dank aan de zo gewenste spreiding, door het land reizen in bussen en vrachtautootjes. Of hoeveel decors, ongebruikte flyers en dikke scripts er na een tournee worden afgedankt. En dan hebben we het nog niet over het energie-slurpende theaterlicht. Of het feit dat theatersalen voor een voorstelling aangenaam worden verwarmd om vervolgens weer te worden gekoeld, omdat een zaal door het licht en de aanwezige mensen snel te warm wordt.

Toch loopt de sector nog niet heel hard als het gaat om duurzaamheid. Uit een treurig-stemmend onderzoekje van het tijdschrift voor podiumtechniek *Zichtlijnen* uit november 2009 bleek dat bij podia nog nauwelijks over duurzaamheid wordt nagedacht. (Leeuw 2009) Zo gebruikte slechts een derde van de theaters die de enquête van *Zichtlijnen* invulden groene stroom. Bij twee derde van de respondenten

was de verlichting niet centraal geregeld, waardoor lampen in ongebruikte gangen nodeloos energie verbruikten. Maar het is niet zo gek dat in zulke simpele oplossingen niet eens is voorzien als je bedenkt dat 69 procent van de podia twee jaar geleden nog geen specifiek beleid voerde op het gebied van duurzaamheid.

Dat betekent niet dat er helemaal niets gebeurt. Zo vormde de Vereniging voor Concertgebouw- en Schouwburgdirecties (VSCD) samen met de Vereniging voor Podiumtechniek (VPT) en de branchevereniging voor theatergezelschappen (NAPK) een werkgroep Duurzaamheid. Ook ontplooiden de leden van de werkgroep verschillende initiatieven. Zo werd er onderzoek gedaan naar de verplaatsing van het publiek naar de schouwburg, werden afspraken gemaakt met UNETO-VNI (de brancheorganisatie van installatiebedrijven) en werd de kwaliteit van duurzaam theaterlicht onder de loep genomen.

Achter de schermen

Het is goed dat dit allemaal gebeurt, maar heel zichtbaar is het niet. Het speelt zich achter de schermen af, ver weg van het theaterpubliek. Dat is jammer, vinden Femke Bouwer en Femke Eerland. Want juist omdat een podiumkunsteninstelling een ontmoetingsplek is, valt er een wereld te winnen met zichtbare duurzaamheid en Eerland en Bouwer namen dan ook – onafhankelijk van elkaar – het initiatief om dat te doen. Femke Eerland legde zich erop toe, als algemeen directeur van het Groningse festival Noorderzon, dat festival zo duurzaam mogelijk te maken. En met succes. Inmiddels heeft het als eerste evenement in Nederland een zilveren Green Key, het groene keurmerk voor duurzame instellingen en evenementen. Femke Bouwer wist met haar stichting Achter de Wolken vrijwel alle Rotterdamse theaters en de gemeente achter zich te krijgen om zich in het Rotterdamse Groene Theater Project samen in te zetten voor meer duurzaamheid in de theaters.

Eerland: 'Die interesse voor duurzaamheid is in mijn geval voor een deel persoonlijk. We vinden dit als organisatie gewoon interessant om ons mee bezig te houden. Maar het idee kwam ook voort uit de internationale contacten die we als festival hebben. Je merkt dan al gauw dat

Nederland erg achterloopt op het gebied van duurzaamheid. Onze Canadese artiesten snapten bijvoorbeeld niet dat hun blikjes niet werden gerecycled. Dat doen ze in Canada namelijk al twintig jaar.'

Voor Bouwer ontstond het idee voor het Rotterdamse Groene Theater Project op een theatertechniekbeurs in Engeland. Daar werd het Green Theatre Project gelanceerd: 48 Londense theaters kregen een half miljoen pond van de gemeente om te verduurzamen.

Nederland loopt erg achter op het gebied van duurzaamheid

Einddoel is om de CO₂-uitstoot van de theaters in 2025 met 60 procent te verminderen. 'Ik vond dat zo belangrijk en inspirerend dat ik besloot met een dergelijk plan in Nederland de boer op te gaan. Eerst heb ik de gemeente Rotterdam weten te interesseren. Samen met de gemeente hebben we vervolgens de theaters benaderd. Twee jaar lang hebben we met gemeente en theaters om de tafel gezeten om te praten over hoe je duurzaamheid een logisch onderdeel van je organisatie kunt maken. En er werd een convenant getekend om in 2012 een duurzaamheidsplan voor elk theater te hebben.'

Groen theater

Trekker van het Engelse Green Theatre Project is Ben Todd. Hij is technisch directeur van het Londense Arcola Theatre en geen onbekende in Groningen: Todd was al eens te gast op Noorderzon. Zowel voor Eerland als voor Bouwer is het Arcola Theatre een groot voorbeeld. Het theater is vrijwel geheel

duurzaam en heeft van het enthousiast maken van zijn publiek voor duurzaamheid zijn missie gemaakt. Dat kwam, vertelt Todd, overigens niet alleen voort uit idealisme, maar ook uit geldgebrek. 'Daardoor moest Arcola alles zoveel mogelijk recyclen en hergebruiken. Terwijl de organisatie groeide, groeide het zorgvuldig omgaan met je spullen mee.'

Opgeleid als ingenieur kwam Todd per ongeluk bij die organisatie terecht. Hij zag meteen de technische uitdaging om met weinig geld en veel creativiteit op het gebied van duurzaamheid slimme stappen te maken en bleef aan het theater verbonden.

Daarmee kreeg de organisatie als promotor van duurzaamheid een flinke duw in de rug. Todd: 'Bij alles wat we doen, is de vraag: hoe kunnen we dit duurzaam doen?' De technische behoeften ontwerpen ze het liefst binnenshuis, soms in samenwerking met experts. Zo ontwierp Arcola met enkele partners een unieke waterstof-brandcel om het gebouw mee te verlichten.

Voor Todd is het omgaan met zulke obstakels een creatief proces, niet anders dan het maken van een theatervoorstelling. 'Theatermakers en technici lijken ook op elkaar. Ze houden van uitdagingen, van het buiten de gebaande paden denken. Juist daarom is de samenwerking zo

succesvol.' Daarbij is het belangrijk dat het publiek dat proces ook te zien krijgt: 'Mensen vinden het interessant om te zien hoe er voor een voorstelling gerepeteerd wordt of hoe een decor gebouwd wordt. Waarom? Omdat er een heldere visie achter steekt, die langzaam vorm krijgt. Dat maakt ook onze technisch-creatieve processen interessant voor het publiek.'

Todd vertelt dat Arcola midden in een verhuizing zit. In het nieuwe pand moet nog

'Duurzaamheid moet topdown geregeld worden'

van alles aangepast worden. Daarvoor krijgt het theater een miljoen pond van het Engelse Arts Council. Een schijntje als je weet wat een volledig nieuw cultuurgebouw kost. Maar een prettige uitdaging voor Arcola, dat het meeste werk zelf wil doen. 'We laten bijvoorbeeld geen dure airco aanleggen, maar ontwerpen zelf een systeem dat koude lucht uit de kelder pompt. We hebben ook een boiler ontworpen die gestookt wordt op oude decorstukken en op diesel die we verkrijgen uit gebruikte olie. Door op een creatieve manier zoveel mogelijk zelf te doen, krijg je een beter theater voor minder geld. Maar je moet ook de goede mensen in je team hebben om zo'n klus te klaren.' Om die reden heeft Arcola vaste technici in dienst die zich met duurzaamheidsvraagstukken bezighouden.

Anonieme Alcoholisten

Duurzaamheid is dan ook niet iets wat je er een beetje bij doet, maar zou vast onderdeel moeten zijn van je organisatie, vinden ook

Eerland en Bouwer. Dat voor elkaar krijgen, is een grote stap. Bouwer: 'Je moet je organisatie totaal anders inrichten. Duurzaamheid zit eigenlijk je organisatie in de weg: het is vaak duur en je moet je personeel op een andere manier inzetten. Daarom moet duurzaamheid ook topdown geregeld worden.' Eerland: 'Het begint inderdaad met het veranderen van je bedrijfscultuur en je volledig aan die verandering committeren. De vraag is dan: hoe krijg je je hele organisatie daarin mee? Het antwoord is vrij simpel: iemand met autoriteit en beslissingsbevoegdheid moet duurzaamheid als logisch onderdeel van de organisatie op een enthousiaste manier gaan uitdragen. Je moet om te beginnen net als de Anonieme Alcoholisten erkennen dat je als organisatie een probleem hebt. Dat je vervuilend bent. Als je dat probleem niet erkent, kun je het ook niet oplossen.'

Todd: 'Wij hebben gezegd dat Arcola een CO₂-neutraal theater wil zijn. Dat gaat natuurlijk nooit helemaal lukken. Maar de ambitie is wel heel helder. Vervolgens gaat het erom wat je als organisatie kunt doen om die ambitie binnen bereik te brengen.' Bij Noorderzon begon dat uiterst simpel met het vervangen van al het papier door biopapier. Eerland: 'Ik ging ervan uit dat dit heel duur zou zijn, maar dat was helemaal niet zo. En vervolgens ga je alle elementen van je organisatie langs: van waterverbruik via je potloden en ordners tot de inkoop van eten en drinken. Soms blijkt er veel te halen, soms helemaal niets.'

Zo dacht Noorderzon dat vooral de theaterverlichting heel vervuilend zou zijn. Tot de lichtleverancier de organisatie erop wees dat podiumlicht bij een festival juist het minst aan is: dat licht staat immers alleen aan als er een act op het podium staat. Aanpassing levert daarom minder (milieu)winst op dan de aanpassing van de terreinverlichting, die wel altijd aan staat.

Anders is dat bij de Rotterdamse theaters. Daar heeft het investeren in duurzame theatertechniek wel zin, omdat die veel vaker gebruikt wordt. Bouwer: 'Zo verbruikte Theater Zuidplein een ton per jaar aan energie. Met een slimmer regelkastje wordt nu 14.000 euro bespaard. Dat kastje is duur, maar het levert wel keiharde euro's op.'

Toch hebben culturele instellingen vaak moeite met het doen van dergelijke investeringen, merkt Bouwer. 'Gezelschappen met een eigen theater krijgen van hun besturen vaak geen toestemming om duurder materiaal aan te schaffen. De terugverdientijd daarvan is veel langer dan de potentiële levensduur van een gezelschap.' Doordat ze in het Kunstenplan zitten, denken gezelschappen in periodes van vier jaar. Daarna kan het immers afgelopen zijn. Het zou daarom logischer zijn, denkt Bouwer, als gemeenten investeren in duurzame techniek. Zij zijn immers vaak de huurbaas van de culturele instellingen. 'Je zou bijvoorbeeld kunnen overwegen om de huurprijs inclusief stroom te laten zijn. Dan wordt het voor gemeenten interessanter om in duurzame installaties te investeren, omdat zij daar de voordelen ook weer van terugkrijgen.'

Ecopolitie

Investeren in duurzaamheid kun je als culturele instelling niet alleen, zeggen Todd, Eerland en Bouwer. Daarvoor heb je partners nodig. Soms is dat de gemeente. Maar daar moet je niet te veel op leunen, vindt Todd. 'Ik kan wel vragen of de gemeente zonnecellen op mijn dak wil plaatsen, maar dat heeft ze niet gedaan. Dat kan ik haar ook helemaal niet kwalijk nemen. Interessanter is dan om te onderzoeken wat wel aantrekkelijke partners zijn.'

Eerland: 'Veel staat of valt inderdaad met de bereidwilligheid van je partners. Voor een verhuurder is het soms duur om in duurzaam materiaal te investeren als wij de enige

huurder zijn. Dan gaan wij voor de verhuurder uitzoeken of er meer potentiële huurders zijn, zodat hij wel veilig die investering kan doen. Maar je kunt leveranciers ook over de streep trekken om duurzaam te leveren door intentieverklaringen op te stellen, waarin je aangeeft duurzame producten voor langere tijd af te nemen.'

Todd: 'De truc is om uit te vinden wat je partners graag willen. Om erachter te komen wat zij uit de samenwerking willen halen.'

Eerland: 'Door je enthousiasme kun je leveranciers en partners ook overtuigen. Sommige partners zijn vervolgens zelf gaan investeren in duurzaamheid. Soms omdat ons enthousiasme overslaat, maar ook simpelweg omdat het lucratief voor ze is om langlopende contracten met ons af te sluiten. En sommige leveranciers kennen weer anderen die ook willen meedoen. Op die manier is ons partner-netwerk niet alleen verbreed, maar ook verdiept.'

Niet alle duurzame maatregelen betalen zich terug. Sterker nog, soms zijn ze gewoon duurder dan het vervuilende alternatief. Eerland: 'Maar duurzaam cultureel ondernemen gaat vooral om het nemen van een morele verantwoordelijkheid die niet alleen in geld is uit te drukken.' Todd: 'En juist het overbrengen van die maatschappelijke verantwoordelijkheid op het publiek past heel erg bij een theater. We doen iets wat mensen kan aanspreken. Het is spannend en nieuw. Daarom moet je vooral ook niet met je vingertje gaan wijzen.'

Eerland: 'Bij Noorderzon willen we zeker niet voor ecopolitie spelen. Je moet juist met het publiek in gesprek willen gaan over het onderwerp.' Om die reden hebben ook niet alle duurzame maatregelen een even groot milieueffect, maar gaat het er vooral om dat ze zichtbaar zijn. 'Met onze biowijn redden we echt de wereld niet. Maar het maakt je publiek wel enthousiast. We doen dit namelijk niet voor onszelf. Mensen moeten het idee van

duurzaamheid hier oppikken en mee naar huis nemen. Duurzaamheid is niet ingewikkeld en ook niet ver van je bed.'

Bouwer: 'Vergeleken bij de uitstoot van de Rotterdamse haven is het duurzaam maken van de theaters in die stad pure symbool-politiek. Maar met die speldenprikken kun je bij het publiek wel een hoop teweegbrengen.' Volgens haar is het kunstenpubliek een zeer ontvankelijk publiek voor een milieuvriendelijke boodschap: 'Het is hooggeleid, breed geïnteresseerd en kijkt verder dan zijn neus lang is. Dat publiek kan vervolgens weer binnen de samenleving een dragende functie hebben als het gaat om duurzaamheid.'

Toch merkt Bouwer dat sommige theaters die aan haar Groene Theater Project meedoen het moeilijk vinden om zich naar buiten als zodanig te presenteren. 'Ze zijn bang dat ze door de mand vallen, dat ze zich duurzamer voordoen dan ze zijn. Of dat ze cynische reacties krijgen. Maar het gaat nu juist om die communicatie met het publiek en die lopen ze zo mis.'

Versnippering

De aangekondigde cultuurbezuinigingen zullen zeker hun uitwerking hebben op de groene ambities van podiumkunsteninstellingen, denkt Bouwer. 'Juist nu verdient duurzaamheid meer kunstbrede aandacht, maar het lijkt er de tijd niet meer voor. Instellingen zullen een terugtrekkende beweging maken naar hun kerntaken. Ook zal de gemeente Rotterdam instellingen niet afrekenen op hun duurzaamheidsplannen. Dat was wel de bedoeling, maar de gemeente bezuinigt zoveel op cultuur dat ze vond dat ze instellingen geen extra eisen zou kunnen opleggen. Gelukkig hebben veel instellingen alsnog een duurzaamheidsparagraaf in hun beleidsplan staan.'

Ook Eerland is bang dat de bezuinigingen een negatieve rol gaan spelen op het duurzaamheidsbeleid van culturele instellingen.

Robbert van Heuven

is theaterjournalist en dramaturg

‘Toch zou het weinig duurzaam zijn als we alles wat we tot nu toe hebben bereikt weer uit het raam zouden gooien. Net als alle partnerschappen die we hebben opgezet.’

Daarom pleiten Eerland, Todd en Bouwer juist nu voor meer en intensievere samenwerking tussen instellingen. Bouwer: ‘Duurzaamheid is per definitie *open source*: je moet dingen delen en uitwisselen. Je moet niet steeds opnieuw het wiel willen uitvinden.’ Eerland: ‘Er zijn te veel versnipperde projecten en het kost veel energie om door de bomen het bos nog te kunnen zien. Samenwerken kan daarbij helpen en dat wil ik in Groningen dan ook graag doen met de andere culturele instellingen. Dan kun je taken verdelen: als jij nou alles te weten komt over ecobekertjes dan duik ik in de ledverlichting; die kennis wisselen we vervolgens weer uit.’

Er kan heel veel, als je maar wilt. Dat is uiteindelijk de boodschap van Noorderzon, Arcola en de Groene Theaters. Een onstuitbaar enthousiasme kan Eerland, Todd en Bouwer ook niet ontzegd worden. Bouwer: ‘Duurzaamheid is gewoon een inspirerend thema om mee bezig te zijn.’ Eerland: ‘De ideeën blijven komen. Zo zijn we nu bezig met het verminderen van afval. We hebben de plastic bekertjes van vorig jaar laten verwerken tot granulaatkorrels. Daarvan

kunnen we volgend jaar weer iets nieuws laten maken. Zo’n vraagstuk vind ik echt heel interessant. Hoe maken we iets nieuws van ons afval? Daar kan ik echt heel enthousiast van worden.’ Todd: ‘Je moet je niet vermoeien met wat niet kan, maar met wat wel kan. Onmogelijkheden zijn saai. Technische problemen duurzaam oplossen, dat is juist een uitdaging die ik graag aanga.’

Er kan heel veel, als je maar wilt

Literatuur

- Leeuw, J. de (2009) ‘Onderzoek naar duurzaamheid onder Nederlandse podia’. In: *Zichtlijnen*, nr. 127, 12-15.
- Wiegman, R.J. (et al.) (2010) *Groen theater: samenwerkingsovereenkomst Rotterdamse podia en theatergezelschappen en de gemeente Rotterdam*. Rotterdam: (s.n.).